

HTD

HADİS TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HADITH STUDIES مجلة بحوث الحديث

Cilt/Volume: I Sayı/Number: 1 Yıl/Year: 2003

من رئيس التحرير/Editorial/

İbrahim HATİBOĞLU, Yayın Hayatına Başlarken

مقالات/Articles/Makaleler

Mustafa ERTÜRK, Nebvî Sünnet'in Târihî Gerçeklikteki Konumu
Açısından 'Kur'ân İslâmî' Söyleminin İlmî Değeri/Saying
of the 'Qur'anic Islam': A Critical Study of it in Aspect
of the Nabawî Sunnah in a Historical Reality

Ayşe Esra ŞAHYAR, 'Zayıf Hadisle Fezâil Konusunda
Amel Edilebilirlik' Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi/The Emergence
and Development of the 'Idea of Practice by Hadiths on Virtue'

Hüseyin KAHRAMAN, Sûret Hadisi Üzerine Bağlam Esaslı
Bir Tahlil Denemesi/A Contextual Analysis of the Hadith
of 'the Creation of Adam in God's Image'

Nuri TOPALOĞLU, Hazreti Peygamber'in Zatı ve Eşyası
ile Teberrük Meselesi/'Tabarruk' by the Prophet's Person and Belongings

Özcan HIDİR, Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metotları
The Orientalist Methodology of 'Dating Hadiths'

ترجمة/Translation/Tercüme

İftikhar ZAMAN, Hadis Çalışmalarında Uygulanan
Bir Yöntem Olarak Ricâl İlmî/The Science of Rijâl
as a Method in the Study of Hadith

(Çev. İbrahim HATİBOĞLU)

Abdülfettâh Ebû Gudde (9 Şevval 1417/17 Şubat 1997)

Hız. Peygamber'in, Allah'ın kılıcı (seyfullâh) lakabını verdiği Hâlid b. Velîd'in soyundan gelen Abdülfettâh Ebû Gudde, 1917 (hicrî 1336) yılında Receb ayının ortalarında, o zaman bir Osmanlı vilâyeti olan Halep'te (Halep 1918'e kadar Osmanlı idaresinde kaldı) dünyaya geldi. Halep eşrafından olan babası, çok Kur'an okuyan, ilme ve âlimlere karşı büyük muhabbeti olan, mütedeyyin, orta halli bir tüccardı.

Ebû Gudde ilk öğrenimine sekiz yaşında, şehrin ancak gelir düzeyi yüksek ailelerine mensup çocukların gidebildiği özel bir okulda başladı. Daha sonra bir süre sadece yazı dersi veren bir okula devam etti. Henüz on yaşında iken okuma-yazması ve diksiyonundaki kabiliyeti ile dikkat çekmiş, mahallenin ileri gelenlerinin katıldığı haftalık akşam sohbetlerinde takip edilen Vâkıdî'nin *Târîhu Futûhi's-Şâm* vb. kitapları okuması için özellikle çağırılır olmuştur.

İlk öğretimden sonra dedesinin talebi üzerine, babası onu önce zenaat öğrenmesi için bir dokuma tezgâhına, ardından da ticarete tecrübe kazanması için tüccar dostlarından birinin yanına gönderdi. Böylece dokumacılık yanında ticaret bilgi ve becerisi elde eden Ebû Gudde, on altı yaşına geldiğinde sermaye ortağıyla kurdukları bir dükkanı tek başına çalıştırır hale gelmişti.

Ticarî hayattaki başarısına rağmen kalbi ilim aşkı ile dolu olan Ebû Gudde, on dokuz yaşına geldiğinde Hüsreviyye Medresesi'ne girdi. 1936-1942 yılları arasında burada okudu ve mezun olduktan sonra Mısır'a giderek Ezher Üniversitesi İslâm Hukuku Fakültesi'ne (Külliyetü's-Şeria) başladı. 1948'de buradan 'âlimiyye' diploması alarak mezun oldu. Ardından aynı üniversitenin Arap Dili Fakültesi'nde (Külliyetü'l-lugati'l-Arabiyye) öğretim metotları üzerinde iki yıl ihtisas yaparak 1950'de pedagoji diploması aldı. Mısır'da okuduğu sırada babasının vefat etmesi üzerine maddî sıkıntıya düşen Ebû Gudde, tahsilini çok zor şartlarda tamamlayarak memleketi Halep'e döndü.

Halep'te yaklaşık on bir yıl boyunca, bir yandan çeşitli okullarda öğretmenlik yaparken bir taraftan da halktan ve öğrencilerden isteyenlere özel dersler verdi. Özellikle Hamevî, daha sonra da Hüsreviyye medreselerinin camilerinde okuduğu hutbelerde ilmî derinliği ve etkili hitabetiyle kısa zamanda ün saldı; başta Halep olmak üzere çevre vilâyetlerin de ilgi odağı haline geldi.

Daha sonra siyasete atılan Ebû Gudde, 1962 yılında çok yüksek bir oyla Halep'ten Suriye Meclisi'ne (el-Meclisü'n-Niyâbî es-Sûrî) millet vekili seçildi. Meclisin feshedilmesi sebebiyle milletvekilliği sona erince, aynı yıl Dımaşk Üniversitesi İslâm Hukuku Fakültesi'nde (Câmiatü Dımaşk Külliyyetü'ş-Şeria) ders vermeye başladı ve burada Hanefî fıkhı, mukayeseli fıkıh ve fıkıh usulü dersleri okuttu.

1965 yılında İmam Muhammed b. Suûd İslâm Üniversitesi'nin (Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye) daveti üzerine Riyad'a giderek İslâm Hukuku ve Usûlüddin fakültelerinde (Külliyyetü'ş-Şeria ve Usûlü'd-din) yirmi üç yıl profesör olarak görev yaptı. Kral Suûd Üniversitesi'nde de (Câmiatü'l-Melik Suûd) iki yıl hocalık yaparak 1990'da emekli oldu. Bu görevleri sırasında Sudan, Yemen, Hindistan gibi pek çok farklı ülkede de misafir profesör olarak bulundu. Bu sırada lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine ders veren Ebû Gudde, aynı zamanda çok sayıda akademik çalışmaya danışmanlık yaptı. Modern üniversite eğitimi yanında özel derslerinde geleneksel usulle de eğitim faaliyetlerini sürdürdü. Yarım asırlık tedris hayatında Suriye, Filistin, Hicaz, Yemen, Mısır, Hindistan, Pakistan ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu değişik ülkelere çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Dr. Nureddin Boyacılar, Y. Doç. Dr. Seyyit Bahçivan, Dr. H. İbrahim Kutlay, Hamdi Arslan, merhum Ömer Boynukalın, Dr. Ertuğrul Boynukalın ve Dr. Muhammed Boynukalın onun Türk talebelerinden bazılarıdır.

Suriye Üniversitesi İslam Hukuku Fakültesi (Câmiatü Sûriya Külliyyetü'ş-Şeria) tarafından çıkarılan *Fıkıh Ansiklopedisi*'nde (el-Mevsûatü'l-fıkhiyye) bir süre müdürlük, İmam Muhammed b. Suûd İslâm Üniversitesi İlim Konseyi (Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye el-Meclisü'l-ilmî), Irak İlim Konseyi (el-Meclisü'l-ilmî el-İrâkî), uluslararası Râbita İslâm Teşkilâtı (el-Meclisü't-te'sisî li-Râbitati'l-âlemi'l-İslâmî) kurucu konseyi üyelikleri görevlerinde bulunan Ebû Gudde, aynı zamanda aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkede düzenlenen uluslararası ilmî toplantıya tebliğci ve müzakereci olarak katıldı.

İmkânların kıtlığı ve şartların zorluğuna rağmen ilmî seyahatlere özel bir önem veren Ebû Gudde, bu seyahatlerini hayatının son dönemlerine kadar sürdürmüştür. Şam, Ürdün, Filistin, Irak, Suudi Arabistan, Küveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Yemen, Mısır, Sudan, Somali, Tunus, Cezayir, Fas, Güney Afrika, Endonezya, Bruney, Hindistan, Pakistan, Afganis-

tan, Özbekistan, Türkiye yanında, Avrupa ve Amerika'daki birçok ülkeye bazılarına birden fazla olmak üzere ilmî seyahatlerde bulundu. Gerçekleştirdiği bu seyahatlerle selefin hadis yolculuklarını günümüze taşımış olan Ebû Gudde, XX. yüzyılın 'ilim seyyahî' unvanını fazlasıyla hak etmiştir. Gittiği ülkelerde, dönemin önde gelen ilim adamlarıyla tanışmış ve onlardan istifade etmeyi bilmiştir. Yüz yirmi kadarıyla öğrenci-hoca ilişkisi kuran üstadın hocaları arasında Muhammed Zâhid Kevserî (ö. 1952), Râgıb et-Tabbâh (ö. 1951), İsâ el-Beyânûnî (ö. 1943), Ahmed Zerkâ (ö. 1936), Mustafa Zerkâ (ö. 1999) Yûsuf ed-Dücvî (ö. 1946), Muhammed Ali es-Sâyis, Abdülhalîm Mahmûd (ö. 1978), Mahmûd Şeltût (ö. 1963), Haseneyn Mahlûf (ö. 1989), Abdülvehhâb Hallâf (ö. 1956), Muhammed Ebû Zehre (ö. 1975), Ahmed Fehmî Ebû's-Sünne, Abdül-ganî Abdülhâlik (ö. 1982), Ahmed Muhammed Şâkir (ö. 1957), Abdülvehhâb el-Buhayrî (ö. 1987), Muhammed Abdülhay el-Kettânî (ö. 1962), Ahmed el-Gumârî (ö. 1960), Abdullah el-Gumârî (ö. 1992), Mustafa Sabri Efendi (ö. 1954), Muhammed Yûsuf el-Kandehlevî (1965), Muhammed Zekerîyyâ es-Sehârenfûrî, Muhammed Yûsuf el-Bennûrî (ö. 1977), Habîbürrahmân el-A'zamî (ö. 1991) gibi pek çok meşhur âlim bulunmaktadır.

İlim uğrunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan Ebû Gudde, bir taraftan uzak ülkelerin en ücra köylerinde inzivaya çekilmiş âlimleri bulurken diğer taraftan da onun istifadesini engelleyecek her türlü hissî yaklaşımdan özellikle kaçınmıştır. Söz gelimi en sevdiği hocası Kevserî'nin Ahmed Muhammed Şâkir ve Ahmed Sıddîk Gumârî ile aralarındaki sert tartışmalar onun ilim aşkına set çekememiş, aynı zamanda onlardan da yararlanmıştı. Hocalarından aldığı icâzetlerin sayısı yüz seksen dokuza ulaşmıştır ki bu, bilebildiğimiz kadarıyla, Abdülhay el-Kettânî'den (ö. 1962) sonra asrın en çok icâzet alan âlimi olma vasfını kendisine kazandırmıştır. Ebû Gudde'nin hocalarından elde ettiği ilmî birikimi kendi şahsında harmanlayarak İslâm âlemine sunmuş olması günümüz ilim dünyası için çok önemli bir katkıdır.

Hocaları arasında Râgıb et-Tabbâh ile Zâhid Kevserî'nin ayrı bir yeri vardır. Tabbâh onun gönlüne ilim sevgisini aşıl原因an ilk hocasıdır. Kevserî ise en çok etkilendiği ve istifade ettiği kişidir. Mısır'da iken sürekli onun yanında bulunmuş, memleketi Halep'e döndükten sonra da kendisiyle irtibatını devam ettirmiştir. Kevserî'nin vefatından sonra tavsiyelerine dikkatle uymuş, oğullarından birine Zâhid adını koymuş, Türkiye'ye geldiğinde hocasının doğum yeri olan Düzce'yi ziyaret etmiş, ayrıca kendisini ona nisbet etmekten şeref duymuştur.

Ebû Gudde'nin Kevserî'ye olan büyük sevgisi onun ilmî kişilik ve anlayışını gölgelememiştir. Yeri geldiğinde bazı görüşlerine katılmadığını ifade etmiş, özellikle İbn Teymiyye ve İbn Kayyim hakkında hocasının sert tavrının aksine daha mütedil davranmış, hatta onların bazı kitaplarını tahkik ederek yayımlamakta bir sakınca görmemiştir.

Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, fıkıh usulü, akaid, ahlâk, tasavvuf, Kur'an ilimleri gibi sahalarda da söz sahibi olan Ebû Gudde'nin asıl ihtisas alanı, hadis ve hadis ilimleridir. Son yüzyılın en önemli hadis âlimlerinden sayılan Ebû Gudde'nin bir özelliği de hadis ve fıkıh ilimleri arasındaki irtibatı iyi kurmuş olmasıdır. Kendisi Hanefî olmakla birlikte aynı zamanda Şâfiî fikhını da bilen, ahkâm hadisleri konusunda mâhir bir kimsedir. Geriye bıraktığı eserleri, gerek hadis ve gerekse yukarıda sayılan ilimlerdeki derinliğini göstermektedir. Ebû'l-Hasan en-Nedvi'nin Ebû Gudde hakkında söylediği:

"Değişik ilimlerdeki uzmanlığı, ilmi dirâyeti, isabetli görüşleri, gayretinin büyüklüğü ile selef âlimlerinin hatırası, rabbâni bir âlim"

şeklindeki ifadesi bir çok ilim adamının ortak kanaatlerini yansıtmaktadır.

İlme olan katkısı sadece ders okutmak ve öğrenci yetiştirmekle sınırlı kalmayan Ebû Gudde, çoğunluğunu hadis ve hadis ilimleri konusunda kaleme alınan eserlerin oluşturduğu, fıkıh, fıkıh usulü, akaid, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı, tarih, biyografi, Kur'an ilimleri ve eğitim gibi alanlarla ilgili yirmi kadar eser telif etmiştir. Bir kısmı Türkçe'ye de çevrilmiş olan eserlinin sayısı, tahkik ettikleri ve ta'lik yazdıklarıyla birlikte yetmiş bulmaktadır. *Lemehât min târihi's-sünne ve ulûmi'l-hadis*, *Safahât min sabri'l-ulemâ*, *Kıymetü'z-zemen inde'l-ulemâ*, *er-Resûlü'l-muallim* adlı eserler merhumun telif eserlerinden bazılarıdır ve bu çalışmalar Türkçe'ye de tercüme edilerek yayımlanmıştır. Her biri birer telif kadar kıymetli tahkik ve talikleri arasında ise Zafer Ahmed et-Tehânevî'nin (ö.1394/1974) *Kavâid fi 'ulûmi'l-hadis*'i, Cürcânî'nin (ö. 816/1413) *Zaferu'l-emâni*'si, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *el-Menârü'l-münîfi*, Hâris el-Muhâsibî'nin (ö. 243/857) *Risâletü'l-müsterşidîn*'i, Aliyyü'l-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *Fethu bâbi'l inâye*'sinin ilk cildi ile *el-Masnû' fi ma'rifeti'l-hadisi'l-mevdû'u*, Muhammed Enver Şâh el-Keşmîrî'nin (ö. 1352/1933) *et-Tasrih bimâ tevâtera fi nüzûli'l-mesih*'i, Abdülhay el-Leknevî'nin (ö. 1304/1887) *er-Raf ve't-tekmil*'i ile *el-Ecvibetü'l-fâzıla*'sı gibi meşhur eserler bulunmaktadır.

Telif eser yazmak yerine önceden yazılmış kıymetli eserleri tahkik etmek veya onlar üzerine ta'lik yazma usulünü tercih eden Ebû Gudde'nin bazı tahkiklerinin kitabın aslından birkaç kat daha geniş hacme ulaştığı görülmektedir. Kimini yirmi yıllık hazırlığın ardından kaleme alan merhum, neşrettiği eserlerin her yeni baskısını tashih edip ilâvelerde bulunmak suretiyle çalışmasını geliştirmeye devam etmiştir. Kelime, ıstılah veya cümlelere getirdiği doyuruç açıklamalar, ele aldığı konuları sonuca bağlama noktasındaki mahareti ve kitaplarına yaptığı fihristlerin neredeyse eserin üçte birine varacak boyutta hacimli olması neşrettiği eserlerin ayırt edici özelliklerindedir.

Ebû Gudde'nin hayatında kitabın çok ayrı bir yeri vardır. Gittiği şehir ve ülkelerde ilk ziyaret ettiği yerler bölgenin kitapçıları ve kütüphaneleri idi. Özellikle Pakistan ve Hindistan kütüphanelerindeki tetkikleri öyle bir noktaya

ulaşmıştı ki ülke âlimleri bile kütüphanelerindeki eserler hakkında ondan bilgi alırlardı. Bazan bir kitabın aylarca hatta yıllarca peşine düşer, bulduğu takdirde namaz kılmayı adardı. Babasından kalan mirasın büyük bir bölümünü kitaba harcayan Ebû Gudde memleketi Halep'te büyük bir kütüphane oluşturmuş, fakat dönemin siyasî baskıları sonucu ayrılması gerekince kitaplarını orada bırakmak zorunda kalmıştı. Bu kütüphanesi daha sonra yağmalanmış fakat onun kitaplarına olan düşkünlüğü dolayısıyla, ani üzülmeye neticesinde felç geçirmesinden korkan yakınları bu durumu kendisine uzun süre haber vermemişlerdir. Riyad'da bulunduğu dönemde yeni bir kütüphane oluşturmaya başlayan Ebû Gudde yıllar sonra en büyük özel kütüphaneye sahip kişiler arasında ilk akla gelenlerden olmuştur.

Kendisini yakından tanıyanlarca ibadetine düşkün, cömert, yumuşak huylu, mütevazî, zarîf, sabırlı, tatlı dilli, ince kalpli, gözü yaşlı ve giyim kuşamına dikkat eden biri olarak anlatılan Ebû Gudde namazı cemaatle kılmaya özen gösterir, her gün mutlaka Kur'an okumaya dikkat ederdi. Vaktin kıymetini iyi bilen Ebû Gudde, gençliğinde kimi zaman bir iki gün hiç uyumadan çalışır, ihtiyarlığı döneminde de günde uyuduğu birkaç saati çok görürdü.

Kur'an okurken, selef-i sâlihîni anarken ve müslümanların sıkıntılarını duyduğunda çokça ağlardı. Siyasî sürgün hayatı da yaşamasının etkisi ile nice geceleri müslümanların halini düşünerek ve buna üzülmeye uykusuz geçirirdi. Hatta bir defasında İslâm ülkelerinden birinden gelen bir heyetten, oradaki müslümanların çektiği sıkıntıları dinleyince o gece saatlerce uyuyamamış, sabaha doğru bir süre uyuyup kalktığında, kulağından rahatsızlandığını görmüş, bundan sonra da artık o kulağı ile bir daha işitememiştir.

1989 yılında görme kabiliyeti de iyice zayıflayan Ebû Gudde, bu hali ile dahi ısrarlı bir şekilde ilmî çalışmalarını sürdürdü. Daha sonra sağ gözünü de yitirmesine ve çektiği şiddetli ağrılara rağmen çalışmalarına yine de ara vermedi. Gerçekleştirilen başarısız bir ameliyattan sonra şiddetli göz ve baş ağrılarının ardından komaya girdi. Bilinci açıldıkça sürekli kelime-i şehâdet getiren Ebû Gudde, son defa kendine geldiğinde "Ne oldu, kitap (*Lisânü'l-Mizân*) basıldı mı?" diye sordu ve tekrar bilinci kapandı. Bu, merhumun ağzından çıkan son söz olmuştur.

Ebû Gudde, 9 Şevval 1417 (17 Şubat 1997) tarihinde pazar günü seksen bir yaşında iken Riyad'ta vefat etti. Cenazesini yıkayanlar, işaret parmağını şahâdet getirir şekilde yukarıya doğru kalkmış halde buldular.

Allah kendisine rahmet eyesin...

Muhammet BEYLER,

DİB Pendik Eğitim Merkezi, İstanbul